

1944	ՅՈՒՆՈՒԱՐ - ՅՈՒՆԻՍ	ԹԻՒ 1-6	SOMMAIRE	Janvier - Juin	N. 1-6
		էջ			PAG.
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ			ARTICLE DE FOND		
Հ. Մեսրոպ ձանաշեան. - Դարուս պատերազմը և նոր աշխարհակազմի մը հարկաւորութիւնը		1	P. Mesrop Djanachian. — La guerre de notre siècle et la nécessité d'un nouvel ordre dans le monde		1
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ			PHILOLOGIE		
Հ. Ե. Փէշեկեան. - Մեսրոպ Սէթ	6		P. E. Paitchikian. — Mesrop Seth	6	
Հայկ Անէմեան. - Նոր-Ջուղայի Հայոց գե- րեզմանատան լատիներէն տապանադիրները .	42		Haïg Adjémian. — Les pierres sépulcrales en latin du cimetière arménien de Nor-Tchougha .	42	
ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ			LINGUISTIQUE		
Հ. Թ. Թովման. - Համառօտ ակնարկ մը ներկայ Հայերէնին վրայ	15		P. T. Thomadjian. — Un bref aperçu sur l'ar- ménien moderne	15	
ԳՐԱԿԱՆ			LITTERAIRE		
Հ. Յ. Թորոսեան. - Վենետիկ	19		P. J. Thorossian. — Venise	19	
Փափիկի ձիովանի. - Մաղթոսի ականջը	21		Papini Giovanni. — L'oreille de Malchus (trad. de l'italien)	21	
Յենենեան Պարթուլովի. - Եւ «Ճիւղամոյ» կեցեր կը նայի... (Թրգմ. իտալերէնէ Տիկ. Ա. Էսմէրեան)	28		Fenenna Bartolomei. — Et c'est là «Girolamo» qui me regarde... (trad. de l'italien par Mme. A. Esmerian)	28	
Արմաւիրեան. - Տխուր արձագանգ (քերթ- ուած)	30		Armavirian. — Un triste écho (poésie)	30	
Արմաւիրեան. - Կոչ Վերածնողին (Առ Միւ- թար)	31		» — Invocation au Restaurateur (Abbé Mékhitar) (poésie)	31	
Արմաւիրեան. - Տե'ս, եղբայր (քերթուած)	32		» — Regarde, mon frère! (poésie)	32	
Հ. Մ. ձանաշեան. - Ժաշակ «Բուրաստան»էն (վարդապետական քերթուած Գեղու. Եղ. Հիւրմիւլի)	33		P. M. Djanachian. — Essai de «Pourastank» (poésie didactique) de Mgr. Ed. Hurmuz, trad. en arm. mod.)	33	
*** Սեպտեմբերի երազկոտ օրերը	37		*** La saison rêveuse de Septembre	37	
ԳԻՏԱԿԱՆ - ԿՐԹԱԿԱՆ			SCIENCE ET PSYCHOLOGIE		
Հ. Խորէն ձըլըգեան. - Խաղի հոգեբանութիւ- նը (Թրգմ.)	38		P. Khoren Djelezian. — La psychologie du jeu (trad.)	38	
Խուզակ. - Ծխախոտը եւ մեր ստամոքսը (Թրգմ.)	40		Khouzagh. — Le tabac et notre estomac (trad.) .	40	
Հ. Ղ. Տ. - Թռչուններու երաժշտականութիւ- նը (Թրգմ.)	41		P. L. D. — La musicalité des oiseaux (trad.) .	41	
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ			ECHO ARMENIEN		
Խմբ. - Տարեկան հանգէսներ	44		Réd. — Fêtes annuelles	44	
ՄԱՀԱԳՐԱԿԱՆ			NECROLOGIE		
Հ. Ե. Փ. - † Հ. Վարդան Վ. Հացունի	47		P. E. P. — † Le Rév. P. Vardan Hatzouni.	47	
ԶԱՆԱԶԱՆՔ			DIVERS		
*** Պիւթաղորտի ոսկէզօծ քերթուածէն	14		*** Des vers dorés de Pythagore	14	

1843-1944

Բ Ա Ջ Մ Ա Վ Է Պ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ - ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ - ՅՈՒՆԻՍ ԹԻՒ 1-6

ՀԱՏ. ՃԲ 0-6949-0-6949

Վ.Ե.ԵՏԻՎ Ս. ՂԱԶԱՐ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԴԱՐՈՒՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԵՒ

ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԶՄԻ ՄԸ ՀԱՐԿԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաշխարհային այս երկրորդ պատերազմը, որ առաջինին աւերակներէն ծնաւ օր մը յանկարծ իբրեւ մեծագոյն պատուհար մարդկութեան՝ ներկայիս դէպի պարզութիւն ու լուծում կը դիմէ, քանի այդ միակ բազուկը, որ իր փին մէջ սեղմեց բովանդակ եւրոպան, հիմա արեւմուտքէն անգղ-ամերիկեան, արեւելքէն ռուսական հօր բանակներով, եւ հարաւէն դաշնակիցներու միացեալ ուժերով հալածուած՝ կ'ամփոփուի ինքն իր մէջ:

Ընկնուած ու հոգեպէս սանձահարուած ոգիները ա՛յլ կը գգան որ կը մօտեցայ վախճանը, վախճան մը՝ որ պիտի ողջունուի գարնան քաղցր աւետիսի պէս, չսպասուած անհուն երջանկութեան մը բարեբաստիկ լուրին պէս: Ու ի՞նչ խանդավառութեամբ սրտէ սիրտ պիտի գեղու այդ ցնծութեան յորդանոս գետը, որուն ջուրին ծարաւի՝ տոշկեցաւ, հիւծեցաւ դարուս մարդկութիւնը: Պատերազմը որ եւ իցէ նպատակներով եւս սկիզբ առած՝ միշտ աղէտ մըն է, բայց ասիկա ժամտախտ մ'եղաւ մարդկային ընկերութեան մարմնոյն վրայ. այդ ժամտախտէն ազատելու է օր առաջ:

Հինգերորդ տարին լրացած է արդէն: Ի՞նչ պիտի մնայ առջեւինս այս աղէտէն ելքին:

— Մարդկութիւն մը բզբտուած, մարդկութիւն մը իր բնական ու բարոյական կորովին մէջ ուժասպառ, անկարող ապագայի նոր ուղին քննադատելու: Համաշխարհային ողբերգութիւն, որուն դերակատար ազգերը անհունապէս ցնցուեցան իրենց ինքնութեան, ու դարերու ճիգերով ապահովուած իրենց գոյութեանը մէջ: Ի՞նչ որ ժամանակի ընթացքին մէջ կերտուեցաւ կաթիլ առ կաթիլ անոնց հայրենական սահմաններէն ներս՝ այսօր դատապարտուած է կորուստի. պետութիւններ, մեծ կամ փոքր, վատնելով իրենց պետական գան-

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

686-73

ձը, ի սպաս դնելով երկրին բովանդակ հարստութիւնը զինուորական նպատակներու, պարտութեան մը պարագային պիտի գտնուին գետնի հաւասարած, նման ընչագոյրկ վաճառականներու, որոնց մէջ եթէ կամեն ալ բարոյապէս քուցած է՝ անոնց անկումը կատարեալ ոչնչացում մը պիտի ըլլայ:

Կ'ապրինք այսօր ստուգիւ պատմութեան ամէնէն մօայլ շրջաններէն մէկուն մէջ, ուր աւետարանաշունչ գաղափարականները հալածանք կը կրեն, եւ կամ անտարբերութեամբ կ'ուկնդրուին: Նիւթը լոկ կ'ապրի հոգիի տեղ մարդերու մէջ, բնութեան ուժերէ վեր յայտնութիւններ, երկնային միջամտութիւններ անգամ քիչերը կը հետաքրքրեն: Սիրոյ, համերաշխութեան տեղ ատելութիւնը եւ ոխը մարմնացեալ դեւերու նման կը գործեն ազգերու միջեւ, քաղաքական շահը վարագոյրի պէս իջած անոնց աչքերուն վրայ՝ կը մթագնէ մարդասիրական տեսութիւնը, կրօնական խտրութիւնը արգելներ կը յարուցանէ մերձեցումի եւ գիրկընդխառն ողջագոյրումի յանուն քրիստոնէական համաեղբայրութեան. ու դեռ վրիժական ոգին միեւնոյն ազգի համացեղ եղբայրներու մէջ, բաժնուած իրարմէ քաղաքական առանձին տեսութիւններով, կը սաստկացնէ ազգային աղէտները: Թշուառութիւն, սով, տառապանք ընտանիքներու մէջ, ամենուրեք ու նաեւ օտար ամբարձուրտ վրայ տուայտող անհատներու հոգեկան կեանքին մէջ:

Ընկերային ու բարոյական ճգնաժամ մը չէ՞ այս, որուն ծայրը մեծ անձնօրն է, ուր կը դիմէ նախապաշարականօրէն մարդկութիւնը:

Ամէն բերան կը համաձայնի հաստատելու թէ գահավիժական այս ընթացքին վախճանը վայրէջք մըն է դէպի կործանում:

Քրիստոս, ազգերու փրկիչը, որ մարդկութիւնը կանգնեց կործանումէ, լոյսն ու խաղաղութիւնը դրաւ անոնց առջեւ՝ իբրեւ երկու աշտանակներ երկու գաղափարականներու: Այդ խօսքը կրկնուեցաւ, յեղեղուեցաւ աղետալի դէպքերու մուտքին՝ նաեւ իր ներկայացուցիչին միջոցաւ, բայց մնաց միշտ անլսելի. մարդկային այս անտարբերութիւնը մեզի խորհիլ կու տայ թէ հեքանասական ու քրիստոնէական հակադրութիւնը քարքարէ՞ չեղան ցաւալիօրէն այս կէտին մէջ ալ իրարու հակադրութիւնը: Եթէ քրիստոնէութիւնը այդքան դարբերու ընթացքին, հակառակ իր հզօր ազդեցութեան հոգիներու եւ ազգերու վրայ, եթէ քրիստոնէութիւնը, որ պաշտպանը եղած է միշտ արդարութեան, բարձր բռնած է իրաւունքը տկարին՝ բոլորապէս սուրբ գործածութիւնը միայն անոր պաշտպանութեան համար, եթէ քրիստոնէութիւնը որ քարոզած է անվատօրէն խաղաղութեան հրապոյրը, ցոյց տալով գայն իբրեւ միակ կենսական պայմանը մարդկութեան կեանքին, իբրեւ միակ գեղեցիկ գաղափարական երկնաւոր վարդապետէն յանձնարարուած՝ հոգիներու բարեբաւտութեան եւ ժողովուրդներու բարօրութեան համար, հարկ է ըսել թէ պատերազմը շատ խոր արմատներ ունի մարդկային ախտաւոր բնութեան մէջ:

Եւրոպա եւ Եւրասիայի մէջ իտալիա իր ուսերուն վրայ կը կրէ յագնութիւնը չարաղէտ ու երկար պատերազմներու հռոմէական շրջանէն սկսեալ: Եթէ ելլենք դարերն ի վեր մինչեւ առաջին մարդուն օրերը, դարձեալ նոյն է մարդկութեան տխուր վիճակը: Բայց այսօրուան մեր աղէտը չարագոյն է եւ աննախընթաց, բաղդատմամբ այն բոլոր արինհեղութիւններուն, որոնցմով լի են պատմութեան էջերը, մղուած բոլորն ալ անտարակոյս շահախնդրութեան, փառասիրութեան տենչերով, յանուն հողային պահանջներու, գերիշխանական ձգտումներու՝ որով թագ մը ուրիշ թագով կը փոխանակուէր. բայց ժողովուրդները առանց ապրելու ճգնաժամային ահաւոր վայրկեաններ, ինչպէս է

այսօր, կ'անցնէին պարգապէս ուրիշ պետի հպատակութեան տակ: Պատերազմը գուտ մարդկային ըմբռնումով՝ իրաւունքն ու ձայնն է հզօրագոյնին, բաղխումը երկու զինուորական բանակներու, որուն հետեւանքը պէտք է ըլլայ տիրապետութիւնը երկրին: Այսպէս եղաւ եգիպտական ու ասորեստանեան կայսրութիւններու համար, որոնք իրենց մերձակայ ժողովուրդներու միաձուլ համախմբումով տապալեցան, քաղաքականին համար՝ որ գուրկ ասորեստանի զինուորական ուժեղ կազմակերպութենէն՝ խոնարհեցաւ պարսկականին առջեւ, պարսկականը մակեդոնականին, վերջինս ընկճուեցաւ հռոմէական կայսրութենէն, եւ ասիկա՝ բարբարոսներու հզօրագոյն միութենէն: Այս բոլորը ապացոյց՝ այն մեծ ճշմարտութեան թէ՛ յեղաշրջումի ու քաւալումի օրէնքը անխուսափելի է նաեւ ազգերու կեանքին մէջ: Ահա միջին դարն ալ իր աւատապետական, ասպետական կոիւններով, ահա նոր դարը իրեն նոր միջոցներով՝ Նաբոլէոնեան դիւցազնութիւնները, ժողովուրդներու ազատագրութեան գաղափարական պայքարները... եւ հուսկ համաշխարհային պատերազմը՝ իր աւերիչ սաստկութեամբ քան նախընթացները:

Ու ահա մեր օրերու աղետագոյն պատերազմը, որուն մէջ կ'ապրինք:

Իմաստասիրական սխալ դրութիւններ, որոնք ծնունդ առին Եւրոպայի ծոցը, նիւնիական գերմարդութիւնը, հեկելեան տերութեանապաշտ ձգտումները, միացած տիրապետական փառասիրութիւններու, ցեղապաշտական եսասիրութիւններու, ընկերային կամ ազգային յեղափոխութեան գաղափարներու հետ՝ ստեղծեցին այս մեր պատերազմը, աննախընթաց պատերազմը, որ աշխարհային գեղեցիկ առաւօտ մը կը պայթէր ահագնանայք ոռումբի պէս կրակի տալու Եւրոպան ու գրեթէ աշխարհիս հինգ հողամասերը:

Անհամեմատ կերպով տարբեր, անբաղդատելի կերպով ահաւոր է անցեալ համաշխարհային պատերազմէն իր գէնքերուն, իր միջոցներուն քուի, քանակի, եղանակի զանազանութեան ու գերազանցութեան մէջ: Տխրահալան պատերազմ մ'է որ կը մղուի նախատեսելով վրայ, քաղաքներու մէջ, ծովերուն վրայ, օդի մէջ, ուր մարդկային կեանքը արժէ չունի եւ դաշտի հասարակ խոտերու պէս կը հնձուի ծաղիկ երիտասարդութիւնը: Սարսափի եւ խուճապի տեսարաններ, ահագնադորդ ուրակոծութիւններ (2-6 տակառաչափ ոռումբերով) կը սասանեն քաղաքական կեանքը, լոյս ցերեկով իսկ յանախակի կրկնուած. ու աւելի քան պատերազմի նախատեսելով վրայ հոս կը փռուին անհամար գոհեր, անգէն մարդիկ, ծեր ու պառաւ, կիներ, աղջիկներ, անչափահաս տղաքներ: Կորուստ ու փնացում ամենուրեք. հոյակապ կոթողներ արուեստի՝ հաւասարած հողի, մարդկային հանճարի արտադրութեան գանձեր՝ նկարչական, քարտապետական՝ դարձած աւերակի կոյտ Լոնտոնայի, Պերլինի, Հոմի, Համպուրի, Բարիի, Ֆրիւնցէի, Նախիլի, Միլանոյ, Ճենովայի, Թորինի, Վարշաւայի պէս կեդրոններու, եւ քաղաքի ուրիշ քաղաքներու, առանցքներու մէջ, ուր ամփոփուած գեղեցկութիւնները տեղական կամ ազգային հարստութիւններ ըլլալէ աւելի՝ ընդհանուր մարդկային ցեղին գեղարուեստագիտական ժառանգութիւններն էին: Եւ դեռ ի՞նչ տառապանք ժողովուրդներու, ցրուած, վտարուած իրենց հայրենական բոյնէն, արգելափակուած անխնայօրէն, գերիներ՝ նուաստագոյն վիճակի մատնուած քան անբանները:

Ո՛չ, այս պատերազմ չէ, այլ *բնաջնջում*. բնաջնջում մը ամէն մարդի, ամէն գետնի վրայ, փիղիքապէս, տնտեսապէս, ընկերային, բարոյապէս. վասն զի ժողովուրդներու էութեան, խորին զգայնութեան մէջ անխուսափելիօրէն մը խուսած է ոչնչացումի սաստկագոյն հարուածը. կեանքի լաւագոյն, անհրաժեշտ

տարբեր, որ պիտի կազմէր անոնց ապագան, կամ մահուան գերանդիին տակ ինկած է, եւ կամ տաժանելի կեանքէն, որուն կ'ենթարկուի, ստացած է անդաբմանելի հետեւանքներ:

Այսպիսի կործանարար պատերազմ մը խափանելու համար էր որ Սրբազան Պապը Պիոս ԺԲ. ամէն ճիգ քափեց իր իմաստուն ու լուսաւոր խորհուրդներով, իր հայրական խօսքով. բայց մարդիկ «սիրեցին զխաւար առաւել քան զուշ»: Չդադրեցաւ յետոյ ալ 1939-1944 տարիներու ընթացքին իր Ռատիոյէն հաղորդուած Ուղերձներով լոյս փոխելու եսասիրութեան ու փառասիրութեան խաւարով մթագնած մտքերու, աշխարհի նոր կարգ մը, նոր կազմ մը ներշնչելու, եւ անքիւ սգաւորներ սփռելու: Քրիստոնէութիւնը վերջին անգամ մ'ալ խօսեցաւ իր օգոստափառ Գլխուն միջոցաւ, այնպէս՝ ինչպէս դարեր առաջ, կրկնելու համար խաղաղութեան պարգեւին գեղեցկութիւնը:

Իր խօսքը գոր հերձեան ալիքները տարին ու ծաւալեցին աշխարհի չորս անկիւնները, անտարակոյս տեղ գտաւ ողջամիտ մտքերէ ներս, որոնց մէջ չեն պակսիր իմաստուն վարիչներ երկիրներու եւ կամ յայտնի տնտեսագէտներ՝ աւելի հասու ու պատրաստ՝ քափանցելու համար Եկեղեցւոյ Պետին խոհական քեղադրութեանց: Այդ հառերով նպատակ ունէր հիմերը նետել նոր աշխարհակազմի մը, ընկերային նոր կարգուսարքի մը, հաստատուած արդարութեան ու քրիստոնէական սիրոյ վրայ: Ներկայ պատերազմի շրջանին յաճախ լսուած ու առաջարկուած ծրագիր մըն էր այդ մեծ Պետութեանց վարիչներու կողմէն. բայց ոչ մէկուն քով այնքան ուղիղ էին սկզբունքները, որքան Եկեղեցւոյ վեհափառ Պետին, որ դարուն մարդը, եւ Նախախնամութեան պատգամատու Հրեշտակը յայտնուեցաւ ստուգիւ:

1940ին խօսուած հառին մէջ՝ Ան յստակօրէն կը բանար մարդկային աղէտին ու տառապանքներու խոր վերքերը, ու կը քելադրէր յարմար սպեղանին. կը յայտարարէր նոր ու սրբազան պատերազմ մը մարդկութեան իսկական թըշնամիներուն դէմ: Պայքար ատելութեան դէմ՝ որ կը բաժնէ ժողովուրդներն իրարմէ, եւ միանգամայն այն բոլոր ձեռնարկներուն, իմաստասիրական դրութիւններուն, ցեղապաշտական ձգտումներուն դէմ՝ որոնք սնունդ կու տան անոր: Պայքար անվստահութեան, կասկածի, անհաւատարմութեան դէմ, որոնցմով կը ջնջուի հնարաւորութիւնը միջազգային իրաւունքներու եւ անկեղծ կապը ազգերու փոխադարձ յարաբերութիւններուն. ասով կը հետեցնէր թէ հարկաւոր է ճշդապահ հաւատարմութիւն ունենալ դաշինքներու հանդէպ, առանց որու անկարելի է համերաշխ գործունէութիւն եւ խաղաղ կենակցութիւն ժողովուրդներու, մանաւանդ զօրաւոր ու տկար ժողովուրդներու: Պայքար այն աղէտալի սկզբունքին դէմ՝ որ կը համարի թէ օգտակարութիւնն է հիմն ու օրէնքը իրաւունքին, թէ ուժն է՝ ստեղծողը այդ իրաւունքին Պետութեան մը մէջ: Պայքար տնտեսական անհաւասարութիւններու դէմ՝ որով ժողովուրդներու կեանքը կը ծանրանայ եւ դուռ կը բանայ անվերջ պատերազմներու: Պայքար հուսկ այն ցուրտ ու յոխորտապան ծաւալութեան դէմ, որ ոչ միայն կը բռնաբարէ պատիւն ու անկախութիւնը Պետութիւններու, այլ նաեւ արդար, իրաւացի ու բարեկարգ ազատութիւնը քաղաքացիներու իր երկրին:

Հինգ անհրաժեշտ ու հիմնական կէտեր ահա, որոնց վրայ, իբրեւ առանցքի, պէտք է բարձրանայ նոր աշխարհի ընկերային կեանքը, ազգերու փոխ-յարաբերութիւնները:

1942ին երբ դարձեալ Ս. Ծննդեան առթիւ իր հայրական խօսքը կ'ուղղէր բոլոր աշխարհի, Ան դարձեալ յեղյեղեց իր ողջամիտ սկզբունքները, աւելի

նուրբ ու բարձր շեշտ տալով անոնց, վերակազմելու համար մարդկային ընկերութեան ապագան քրիստոնէական կրօնէ ներշնչուած հաստատուն հիմքերու, բարոյական գերազանց գաղափարականներու վրայ, որոնք եթէ ըմբռնուին ու գործադրուին այնպէս՝ ինչպէս ինքն կը քելադրէ ազգերու վարիչներուն, մարդկութիւնը կը մտնէ արդարեւ իր վաղուց կորուսած բարեբաստիկ երջանկութեան ուղեգծին վրայ:

Կը շեշտէր նախ արժանապատուութիւնը եւ իրաւունքները մարդկային անձին, մերժելով նիւթապաշտական ամէն ձեւ կամ վարդապետութիւն՝ որ ժողովուրդները կը նկատէ հօտ մը անհատներու՝ ենթակայ տիրապետելու եւ հպատակելու բացարձակ վարիչի մը գերագոյն կամքին: Կը շեշտէր միութիւնը կամ անկախութիւնը մարդկային ընկերութեան, յորդորելով նկատել գայն ներքին ոգիով մը օժտուած, որ կը կառավարուի Նախախնամութեան եւ որ կը ձգտի Քաղաքակրթութեան ու կրօնի յաւիտեական եւ միշտ նոր նըպատակներուն: Կը շեշտէր անխղիւ միութիւնը ամուսնութեան, յորդորելով բարոյեղ ապրելակերպի 'պայմանները' տալով ընտանիքին հնարաւորութիւն շնչելու, պահպանելու եւ վերագտնելու իր տնտեսական, հոգեւոր, բարոյական ու իրաւական ամբողջութիւնը, որպէս զի կարող ըլլայ դաստիարակել իր զաւակները եւ հասնիլ իր բոլոր նպատակներուն: Ուստի կը հետեցնէր շնորհել ազատութիւն աշխատանքի եւ ապահովցնել գոյութիւնը սեպիական ինչքի: Կը շեշտէր աշխատակցի իրաւական Մարմնոյ մը վերահաստատութեան, պաշտպան անհատներու կամ մասերու իրաւունքներուն՝ ընդդէմ ո' եւ է յարձակողական գործութեան: Կը շեշտէր տալու նկարագիր մը Տէրութեան՝ համաձայն քրիստոնէական ոգւոյն, հիմնուած կարգապահական բանաւոր օրէնքներու եւ մարդկային ազնուագոյն զգացումներու վրայ, նպաստելու որ Տէրութիւնը դառնայ յօգուտ մարդկային ընկերութեան, յարգէ մարդկային անձը, անոր գործունէութիւնը. միանգամայն հեռացնելու այն բոլոր մոլորական գաղափարները՝ որ կը ձգտին շեղել Տէրութիւնը իր բարոյական ուղիէն, խղիւ այն կապը որ զինքն կը միացնէ անհատի ու ընկերութեան կեանքին եւ գործնականապէս ժխտել իր էապէս կախումն Արարչին կամքէն:

Բոլորն ալ նուիրական ու բարձր գաղափարներ, սկզբունքներ, որոնք իր նախապէս քեղադրածները կ'ամբողջացնեն ու կը կատարելագործեն:

Սրբազան Քահանայապետին այս քեղադրութիւնները կը դաշին իսկապէս մարդկային ընկերութեան անհրաժեշտօրէն կարեւոր կէտերուն. Ան ձեռքը դրած է մեր դարուն մեծ վերքերուն վրայ, կը մատնանշէ զանոնք, ցոյց կու տայ անոնց ծանրութիւնը, աղետալի հետեւանքները եւ միանգամայն բուժումի եղանակը: Այնքան վերլուծուած ու լայնօրէն ներկայացուած են ատոնք՝ որ ոչինչ հարկ է յաւելուլ անոնց վրայ, այլ կը բաւէ միմիայն հետեւիլ հաւատարմութեամբ, իւրացնել եւ գործադրել զանոնք: Ու երանի՝ թէ մարդիկ, երբ խաղաղութեան ծիածանով զիրար ողջունեն ու գան խմբուին հաշտութեան Սեղանին շուրջ, ունենան գիտակցութիւնը եւ բարի կամեցողութիւնը՝ հետեւելու Սրբազան վեհին տուած լոյսին ու առաջնորդութեան:

Հ. Մ. ՀԱՆԱՇԵԱՆ